20.

20. Ανθρώπινο κρανίο *Homo heidelbergensis* (εκμαγείο)

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (PEC I/copy).
Προέλευση: σπήλαιο Πετραλώνων Χαλκιδικής
Κατώτερη Παλαιολιθική (η ηλικία του πρωτοτύπου κυμαίνεται μεταξύ 250.000 και 300.000 ετών πριν από σήμερα)
Μήκ.: 0,21. Πλ. 0,16. Ύψ. 0,18.

Εκμαγείο του ανθρώπινου κρανίου που βρέθηκε στο σπήλαιο των Πετραλώνων. Το κρανίο των Πετραλώνων, το σημαντικότερο εύρημα του ομώνυμου σπηλαίου, ανακαλύφθηκε τυχαία το 1960 από ερασιτέχνες εξερευνητές, εκτός στρωματογραφικής συνάφειας, στην παρειά ενός μικρού θαλάμου, σε πολύ καλή κατάσταση διατήρησης. Η έρευνα του χώρου δεν απέδωσε άλλα ανθρωπολογικά ευρήματα, παρά μόνο πολυάριθμα οστά αρκούδας και άλλων ζώων. Πρόκειται για ένα από τα πληρέστερα κρανιακά απολιθώματα στο αρχείο της Ευρώπης και μέχρι στιγμής αποτελεί το ισχυρότερο τεκμήριο για την παρουσία ανθρώπων του Μέσου Πλειστόκαινου στην Ελλάδα. Εξαιτίας της απουσίας αξιόπιστων στρωματογραφικών δεδομένων, για πολλά χρόνια η ταξινόμηση και η χρονολόγησή του είχαν προκαλέσει σημαντικές αντεγκλήσεις και ερωτήματα, ενώ δεν έχουν επιτρέψει ακόμη τον συσχετισμό του με τα υπόλοιπα ευρήματα. Σήμερα, μετά από σειρά αναλύσεων, η ηλικία του εκτιμάται περίπου στα 250.000–300.000 χρόνια.

Το κρανίο των Πετραλώνων ανήκει σε νεαρό άνδρα και φέρει ένα μωσαϊκό από πρώιμα αλλά και εξελιγμένα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Η κρανιακή χωρητικότητα υπολογίζεται σε 1220–1230 cm^3. Τα οστά έχουν μεγάλο πάχος και είναι ισχυρά. Το πρόσωπο είναι ευρύ με μεγάλη

20. Human skull *Homo heidelbergensis* (cast)

Archaeological Museum of Thessaloniki (PEC I/ copy)
Provenance: Petralona Cave, Chalkidiki
Lower Paleolithic (the original skull is dated between 250,000 and 300,000 years before present)
L. 0.21. W. 0.16. H. 0.18.

Cast of the human skull found in Petralona Cave. The Petralona skull is the most important find of the cave. It was fortuitously discovered by amateur explorers in 1960, out of stratigraphic context, on the flank of a small chamber, in a very good state of preservation. The investigation of the site did not yield any other anthropological findings; conversely, it revealed a considerable quantity of bones belonging to bears and other animals. It is one of the most intact cranial fossils in Europe and, to date, constitutes the most compelling evidence for the presence of Middle Pleistocene humans in Greece. The absence of reliable stratigraphic data has resulted in considerable uncertainty and controversy regarding its classification and dating for many years and has also prevented its correlation with other archaeological finds. Following a series of analyses, the age of the specimen is currently estimated to be between 250,000 and 300,000 years before present.

The Petralona skull belongs to a young male and exhibits a mosaic of early and evolved morphological features. The cranial capacity is estimated to be within the range of 1220 to 1230 cm^3. The bones are notably thick and strong. The face is broad with a large nasal cavity. The frontal bone exhibits strongly developed supraorbital arches, is broad, strongly inclined backwards, and, in conjunction with the

20.

ρινική κοιλότητα. Το μετωπιαίο φέρει ισχυρά αναπτυγμένα υπερόφρυα τόξα, είναι πλατύ, κλίνει έντονα προς τα πίσω και σε συνδυασμό με τα βρεγματικά οστά σχηματίζει ένα σχετικά χαμηλό και επιμήκη κρανιακό θόλο.

Με βάση την τρέχουσα θεώρηση, ταξινομείται στο είδος *Homo heidelbergensis* (700.000–200.000 χρόνια πριν), ένα είδος με μεγάλη γεωγραφική εξάπλωση και ποικιλομορφία. Τα απολιθώματά τους έχουν βρεθεί στην Ευρώπη, την Αφρική και πιθανά στη Νότια Ασία. Θεωρούνται οι πρώτοι κυνηγοί μεγάλων θηραμάτων (ελάφια, άλογα, ελέφαντες, ιπποπόταμοι, ρινόκεροι και αρκούδες), καθώς οστά ζώων με σημάδια σφαγής έχουν βρεθεί μαζί με απολιθώματα ατόμων του είδους. Εκτός από την τροφή, χρήσιμα θα τους ήταν και τα δέρματα των ζώων, ιδίως στα πιο ψυχρά περιβάλλοντα. Διαβιούσαν σε φυσικά καταφύγια και πιθανόν ήταν ικανοί να ελέγχουν τη φωτιά. Τα στοιχεία αυτά είναι ενδεικτικά κοινωνικής οργάνωσης και υποδηλώνουν ότι αυτοί οι άνθρωποι ζούσαν και κυνηγούσαν σε ομάδες, συγκεντρώνονταν στα καταφύγιά τους για να βρουν ασφάλεια, να μοιραστούν την τροφή τους και να ανταλλάξουν γνώσεις και πληροφορίες.

Bostanci 1964. Rightmire 2003. Goren-Inbar et al. 2004. Stringer 2012. Ντάρλας 2014. Harvati 2016. Conard et al. 2020. Aidonis et al. 2023.

Α.Ν., Χ.Π., Α.ΑΗΔ.

parietal bones, forms a relatively low and elongated cranial vault.

Current consensus includes Petralona in *Homo heidelbergensis* (700,000-200,000 years before present), a species with a wide geographical distribution and diversity. Fossils of this species have been found in Europe, Africa and possibly South Asia. It is widely accepted that *Homo heidelbergensis* were the first big game hunters (deer, horses, elephants, hippos, rhinos and bears) due to the discovery of animal bones bearing cut marks along with the human fossils. In addition to food, animal skins would be a valuable resource, particularly in colder environments. It is likely that they inhabited natural shelters and were capable of controlling fire. This evidence indicates social organization and suggests that these people lived and hunted in groups, gathered in shelters to find safety, shared food and exchanged knowledge and information.

Bostanci 1964. Rightmire 2003. Goren-Inbar et al. 2004. Stringer 2012. Ντάρλας 2014. Harvati 2016. Conard et al. 2020. Aidonis et al. 2023.

A.D., C.P., A.AID.